

Socialinis teisingumas: akistata su „turgaus“ libertarizmu

V l a d i m i r a s T R I M A I L O V A S

Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: „turgus“, „forumas“, individualizmas, libertarizmas, laisvoji rinka, demokratija, socialinis teisingumas, populizmas.

Tropai „turgus“ ir „forumas“ priklauso šiuolaikiniams politinės filosofijos ir ekonomikos diskursams. Pirmasis simbolizuoja kapitalistinę rinką su individualistine etika, antrasis – kolektyvinio socialumo pradus: socialinį teisingumą, gerovės valstybę, politiką apskritai.

Kadangi „masės“ tvirtai laikosi „forumo“ gairių, mažumai, t. y. liberalams, nuolat tenka gludinti argumentus „prokapitalistinei“ tiesai sutvirtinti. Itin aktyvus šioje srityje radikaliausias liberalizmo sparnas – libertarizmas, nuosekliai plėtojantis Johno Locke'o ir Adamo Smitho idėjas. (Esama dar ir filosofinio libertarizmo, bet jis nėra susijęs su politika ir ekonomika, todėl čia nebus aptariamas.) Moderniajam libertarizmui atstovauja Lietuvoje žinomi autoritetai Friedrichas Augustas von Hayekas, Ludwigas von Misesas, Robertas Nozickas, Janas Narvesonas ir kt.

Libertarizmo *credo* glaustai nusako postulas, jog be nuosavybės nėra laisvės. Kiekvieno žmogaus privati nuosavybė yra jo paties asmuo ir tai, ką žmogus dirbdamas paima iš gamtos (L o k a s 1992, 15). Būtent iš savininkiškosios asmens prigimties kildintinos pamatinės, arba „prigimtinės“, žmogaus laisvės ir teisės: gyvybės ir būsto neliečiamumo, žodžio, susirinkimų ir t. t. Šioms laisvėms apsaugoti ir reikalinga valstybė su „naktinio sargo“ funkcijomis.

Politinį ekonominį pagrindą nuosavybės ir teisės vienybei teikia laisvoji (nevaržoma) rinka, kur garsioji Smitho „nematoma ranka“ taip kreipia savanaudiškus mainikaujančiųjų tikslus, kad įgyvendindami savuosius jie kartu įgyvendina nežinomų kontragentų tikslus, taip lyg savaimė, be aiškios nuovokos visas gėrybes „suneša į bendrą sankaują“ (S m i t h 2004, 22–24). Rinkos tvarka, o ne prievarta skatina žmones puoselėti civilizuotą Didžiąją visuomenę, kurios kiekvienas narys savo nuožiūra kuria sau gerovę, netrukdydamas to paties daryti kitiems.

Natūralu, kad libertarizmui lemta vadovautis individualizmo principu. Juo remiantis, bazinis socialinio gyvenimo elementas – tai individo tikslingas ir supratingas veiksmas, nuo kurio (ir nuo kitų individų) veiksmų priklausydamos funkcionuoja socialinės institucijos. Todėl kuopinių sąvokų, pavyzdžiui, „visuomenė“,

„tauta“, „valstybė“ ir pan., vartojimas holistine, arba tiesiogine, reikšme traktuotinas kaip antropomorfinė klaida, leidžianti spekuliuoti mistiniais „tautos“ ar „valstybės“ interesais.

Jau iš to, kas pasakyta, aišku, kad sąvokos „socialinis teisingumas“ laukia negailėstinga kritinė analizė. Temos aktualumą diktuoja rūsti aplinkybė – išgyvename klasikinę „rinkos visuomenės“, o daugelio nuomone – ir teisingumo krizę.

* * *

Įkandin Aristotelio imta skirstyti teisingumą į komutatyvinių, arba atitaisomąjį, ir distribucinį, arba paskirstomąjį. Grindžiant teisingumo pamatus pirmenybė buvo teikiama neteisingumui, „mat teisė egzistuoja žmonėms, kurių santykiuose esama neteisingumo“ (A r i s t o t e l i s 1990, 1131a). Galiausiai pripažinta, kad būtent negatyvus atitaisomojo teisingumo principas (kiekvienam – savo) adekvačiai išreiškia teisingumo esmę.

Šią nuostatą perėmė ir klasikinis liberalizmas. Smithas rašė: „Paprastas teisingumas daugeliu atveju yra tik negatyvi dorybė, ir jis mums tik draudžia skriausti savo kaimyną. Žmogus, kuris tik susilaiko nuo kėsinosi į kaimyno asmenį, nuosavybę ar gerą vardą, žinoma, nėra itin nusipelnęs pozityvia prasme. Tačiau jis tenkina visus reikalavimus to, ką vadiname teisingumu <...>. Dažnai galime patenkinti visus teisingumo reikalavimus ramiai sėdėdami ir nieko nedarydami“ (cit. iš: D e - g u t i s 2005, 248).

Tad teisingumas reikalauja šalinti neteisingumą, pirmiausia – asmens ir nuosavybės neliečiamumo pažeidimus. Tai daroma taikant bendrosios, civilinės ir baudžiamosios teisės pagrindus. Pozityviaja prasme teisės tikslas – užtikrinti, kad kiekvienas naudotųsi savo laisve taip, jog tai būtų suderinama su visų kitų laisve.

Tačiau paklusimas legaliems įstatymams ir jų kūrėjams net demokratinėje valstybėje dar negarantuoja teisingumo. Praėjusio amžiaus istorija kupina precedentų, kai demokratinės procedūros anaipol neužkirto kelio neteisėtų įstatymų vykdymui. Būtina atmesti teisinio pozityvizmo (legalizmo) pretenzijas tapatinti legalumą su teisingumu, apibrėžiant teisės normas ir ypač žmogaus teises per valdžios sankcionuotus įstatymus. Priešingu atveju išnyktų pagrindas kritikuoti, kad įstatymai neatitinka teisės.

Legalizmo įsivyravimą Hayekas siejo su aplinkybe, kai tariamai laimėjus tariamos demokratijos idealui aukščiausiai valdžiai buvo leista kurpti bet kokius įstatymus, kurių reikėjo norint jai įgyvendinti konkrečius tikslus. „Tačiau tai reiškė teisės viršenybės valdžios atžvilgiu pabaigą“ (H a y e k 1999, 147).

Kol kas konstatuotina, jog nesama patikimų užtvarų legaliems kėsanimams į teisingumą. Net konstitucijas galima referendumo būdu „tobulinti“ vienu piliečių naudai kitų sąskaita ir dangstantis daugumos valia.

Žvelgiant į Lietuvos teisėkūrą pastebima tendencija pernelyg sureikšminti konstitucinę teisę. Šalies Konstitucinis Teismas nuolat įtraukiamas į rutininių kolizijų sprendimo verpetą, dažniausiai susidarantį dėl vyriausybės manevrų finansų ir socialinių įsipareigojimų srityse. O uzurpuotos žemės savininkas negali tiesiogiai

kreiptis į Konstitucinį Teismą kaip į paskutinę instanciją dėl paramos savo beviltiškai užvilkinatoje žemės gražinimo byloje. Juk nuosavybės teisių atkūrimas yra ypatingos, išskirtinės svarbos dalykas, nes nėra teisės be nuosavybės, ir atvirkščiai. Nepagarba restitucijai – smūgis komutatyviniam (atitaisomajam) teisingumui, neminint jau lygybės įstatymų atžvilgiu prezumpcijos.

Kaip matyti, svyruojančio „įstatymų diktatūros“ autoriteto negelbsti niekas, net ir valdžios padalijimo mechanizmai, kitos demokratinės „gudrybės“. Taip pat aišku, kad „demokratija“, „teisingumas“, „liberalizmas“ toli gražu nėra sinonimai. Maža to, „savo prigimtimi liberalizmas ir demokratizmas yra visiškai skirtingos doktrinos. Liberalizmas sprendžia valdymo *apimties* ir *ribų* problemą, demokratizmas sprendžia valdymo *subjekto* problemą. Liberalizmas klausia, kas ir kiek bus valdoma; demokratizmas klausia, *kas valdys*, kas bus suverenas“ (D e g u t i s 1998, 36). Vaizdžiai tariant, viešosios politikos „vandenyse“ demokratams tenka plaukti pasroviui paskui daugumą, o liberalams – prieš srovę kartu su mažuma. (Žodžių derinys „liberali demokratija“ nėra klaidinantis tais atvejais, kai atlieka tarnybinę funkciją pažangesnėms laisvės požiūriu visuomenėms, pavyzdžiui, Nyderlanduose, apibrėžti.)

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad visada ir visur pravartu kliautis „paprastu“ Smitho nurodytąja prasme teisingumu, kuris kviečia vyrus ir moteris taikingai sugyventi visuose bendros veiklos sektoriuose. Juk „galutinis teisingumo kriterijus yra tarnavimas visuomenės bendradarbiavimui“ (M i s e s 1957, 54).

* * *

Minėtas distribucinis teisingumas, kitaip nei atitaisomasis, numato pozityvų gėrybių skirstymą pagal tam tikrus nuopelnus. Tačiau individai dėl skirtingų egzistavimo sąlygų nevienodu mastu geba pelnyti savąją gėrybių dalį. Tai anksti pagimdė rezultatų – pajamų ir klasinio statuso – nelygybę, kurią maištaujanti sąmonė ėmė kildinti iš privatinės nuosavybės ir išnaudojimo.

Būta dramatiškų bandymų sukilti prieš šį „nelygybės neteisingumą“ viliantis sukurti „realią“ visokeriopą lygybę. Paskutinis iš žlugusių grandiozinių tokio pobūdžio projektų buvo, kaip žinoma, tituluojamas „išvystytu socializmu“. Bet ne visi suskato mokytis šią „turgaus“ vitališkumo pamoką dėl kairuoliškojo, pseudointelektualinio bodėjimosi vertelgiškumu ir komercializacija. Vėl girdima marksistinių postringavimų apie fatališką visa ko „suprekinimą“, kai „bet ką – net motiną – iš tikrųjų galima parduoti nustatant jos kainą“ (S l a t e r, T o n k i s s 2004, 44). Tautietis postmodernistas gąsdina mus, kad postmodernusis kapitalizmas renigia prielaidas „gyvybei kolonizuoti ir genetiniams gyvybės ‘ištekliams’ perdirbti“ (R u b a v i č i u s 2010, 13). Ką ir kalbėti apie teisingumą visų su visais „susvetimėjimo“ sąlygomis.

Tačiau nederėtų lengva ranka atmesti antikapitalistinių invoktyvų, kurias maitina ne analitinės studijos, o galingas moralinio protesto prieš verslo ir laisvosios rinkos abejingumą lygybei jausmas. Tad liberalams nelieka nieko kito, kaip atkak-

liai, metodiškai gludinti argumentus ir triuškinti kolektyvistinius, egalitarinius prietarus. Kai kuriuos iš jų reikia panagrinėti.

Kaip sakyta, žmonės gimsta nelygūs, egzistuojami skirtingomis aplinkybėmis autonomiškai įgyvendina savuosius gerovės tikslus. Sėkmė čia nevienoda. Dėl to nelygybė yra neišvengiamas laisvės kūdikis. Su laisve suderinama tik visų vienoda teisė į pamatines laisves lygybės prieš įstatymą forma. Materialinė, arba faktinė, lygybė prieštarauja teisei lygybei, mat pastaroji prasminga tik tada, kada su nevienodais žmonėmis privalu elgtis pagal vienodas normas.

Liberalų oponentai – egalitarai pripažįsta, kad neįmanoma įgyvendinti absoliučią faktinę lygybę. Bet jie pasisako už pelnytą, tarkime, darbštumu lygybę. Šioji naikintų nelygybę, kurią sukuria gimimas arba paveldėta nuosavybė.

Iš tikrųjų žmonės norėtų teisingesnio ir garbingesnio paskirstymo, atskiriančio „uždirbtas“ pajamas ar atlyginimus nuo „neuždirbtų“. Teisingumas išivaizduojamas taip, lyg materialinio atpildo proporcingumas priklausytų nuo pagirtinos moralės ir asmeninių nuopelnų. Tačiau atlikto veiksmo rezultato vertė ir jos ryšys su atlikėju nuopelnu dažniausiai esti miglotas, atsitiktinis. Kolumbui vietoj naujo kelio į Indiją atradus Ameriką, jo atsitiktinis atradimas vertinamas ne prasčiau, nei jis būtų buvęs suplanuotas.

Vis dėlto daugelio sąžinė nerami, kai atsitiktiniai moraliniu aspektu asmens veiksniai, pvz., įgimti gabumai, daro nederamą įtaką tolesniam jų šeimininko likimui. Regis, dėl sąžiningos „starto“ lygybės reikėtų kompensuoti galimybes tiems, kuriems ne dėl jų kaltės minimų gabumų pristigo. Individui gali atitekti visas paketas neužtarnautų privalumų, tarkime, grožis, sveikata, mylintys tėvai ir t. t. Išsėitų, kad „laimės kūdikis“ nėra nusipelnęs net ateiti į šį pasaulį, o tai skamba tikrai absurdiškai. Ir apskritai, „atkakliai teigti, jog dalykai turi atitekti tik tiems, kurie jų nusipelno, – vadinasi, neigti žmogaus teisę būti tuo, kad ir kuo jis būtų. O jeigu neigiame šią teisę, tai kas beliktų iš to, ką įmanoma pripažinti...“ (N a r v e s o n 1998, 271).

Taigi vertė ir nuopelnas nėra tas pat, į tai būtina atsižvelgti aptariant turbūt opiausią „neteisingumo“ centrą – komercijos ir darbo verslo sąveiką. Pirmiausia išsidėmėtina, kad mainai laisvojoje rinkoje vyksta tik abipusės, nors ir ne visada visiems vienodos, naudos (= pelno) pagrindu. Kiekvieno iš besimainančiųjų nauda, arba pelnas, turi būti didesnis už kito. Vadinasi, gaunama daugiau, nei atiduodama, mat gaunama mainais gėrybė gavėjui turi didesnę vertę, ir atvirkščiai. Pomidorų pardavėjui pinigai reikalingesni už pomidorus, o jų pirkėjui priešingai – pomidorai reikalingesni už pinigus (pomidorais komunalinių mokesčių nesumokėsi, o banknotais nesimaitinsi). Laimi abu: vienas – patogumus, kitas – vitaminus.

Ši logika taip pat galioja verslininko ir samdomo darbininko santykių atžvilgiu. Darbininkas gauna atlygį už darbą, kurio kitu atveju jis neturėtų, taigi neturėtų ir pragyvenimo šaltinio. Verslininko naudą atskleidžia pelnas, kurio šaltinis – jo paties išmonė mažinant išlaidas žaliavoms, darbui ir pan., kad pajamos už pagamintą produktą daugiau nei vidutiniškai viršytų išlaidas. Tas perviršis ir sudaro pelną.

Nors darbininko darbas yra būtinas norint gauti pelną, tačiau dėl to darbininkas netampa pelno dalininku. Panašiai samdyta kompiuterininkė, tik spausdinusi kom-

piuteriu romano tekstą, netampa honoraro už romaną dalininke. Vis dėlto įsise-nėjęs įtarimas, neva privačios įmonės darbuotojams nesumokama visa jų darbo vertė, niekur neišsisklaido. Milijardinėse verslo genijaus Bilo Gateso pajamose dažnas išvelgia „antpelni“, neproporcingą milijardieriaus pastangoms. Bet taip manyti klaidinga, nes vartotojams visiškai nerūpi „gamybinės“ verslininko pa-stangos, jiems rūpi tik pagamintos prekės privalumai, už kuriuos verta mokėti pelno duodančią kainą. Nedomina vartotojų nei darbo sąnaudos, būtinos prekei pagaminti, nei jų ryšys su darbo užmokesčiu. Parduodamų gaminių vertę nulemia nenuspėjamų ir nevaldomų pirkėjų preferencijų kaita, mados pokyčiai, mokslo ir technikos revoliucijos ir t. t. Tokiomis aplinkybėmis beprasmiška mėginti apibrėž-ti „teisingus atlyginimus“, „teisingas kainas“, „perdėtus ir teisėtus pelnus“. Toks pat beprasmis yra garsus socialistinio paskirstymo šūkis „Iš kiekvieno pagal sugė-bėjimus, kiekvienam pagal darbą“. Vienintelis, pasak R. Nozicko, daugmaž adekv- vatus paskirstymo principas atrodytų taip: „Iš kiekvieno – kiek jis sutinka, kiek- vienam – kiek sutinkama jam duoti“ (N o z i c k 2000, 163). Šis taikus principas visiškai nenumato valdžios kišimosi į asmeninius ir nuosavybės santykius. Juk jei visuomenė *ex definitione* nėra bendražygių ir bendraminčių organizacija, tai nėra ir negali būti jokio imperatyvo rikiuoti jos narius pagal jėga brukamą moralizavimo „nuopelnų“ trafaretą.

Tuo pat metu šiuolaikinėse demokratinėse gerovės valstybėse prioritetas yra teikiamas perskirstomajam teisingumui po „laisvės nuo skurdo“ vėliava. Tam tar- nauja diferencijuoti pajamų ir pelno, turto mokesčiai, įvairios socialinės pašalpos, lengvatos. Kartu taikstomasi su neišvengiamomis valdiškos labdaros blygybėmis: korupcija, chronišku biudžeto deficitu, „veltėdžiavimo kultūros“ radimusi.

Libertarizmo atstovus ypač piktina tas faktas, kad gerovės užtikrinimo našta už- kraunama ant pasiturinčiųjų pečių be jų sutikimo, vien daugumos valia. Tai tiesio- giai žeidžia žmogaus teises, nuvertina jų teisę į materialų aprūpinimą. Pribloškia tai, kad iš tariamos kiekvieno „teisės į gerovę“ išvedama moralinė pareiga visiems rūpintis šios individualios teisės įgyvendinimu. Be to, akivaizdu, kad siekiant įgy- vendinti šią pareigą tektų vėl griebtis politikos „atimti ir padalinti“. Libertarai atkakliai įrodinėja, kad tikroji individo pareiga – gyventi savo protu savo naudai. Vadovaujantis gryno individualizmo morale, niekas niekam nėra įpareigotas padėti ar aukotis, nebent savo iniciatyva. Panašios nuostatos gal ir neatrodo itin žavingai, užtat vadovaujantis jomis neprisieina kliautis kitų žmonių ar valdžios malone, kuri visada baigiasi baudžiava. Geriausias būdas pasirūpinti ir svetimais, ir artimais – nieko iš jų neprašyti. Libertarizmą sveikina visi tie, kam laisvė, savarankiškumas, rizika ir konkurencija yra aukščiau už lėkštą lygybę.

Kaip vis dėlto reikėtų paaiškinti stublinamą socialinio teisingumo aistros gaju- mą? Hayekas tai interpretuoja kaip atavistinį archajiškos pirmųkščio solidarumo ir altruizmo moralės paveldą (X a ņ e k 1992, 35). Šį paveldą nūnai gaivina ir plėto- ja savotiška „liaudies ideologija“ – populizmas. Masinantis Lietuvos socialliberalų šūkis – „Nusipelnėme gyventi geriau“ – tiksliai pakartoja liaudies lūkesčių toną.

Populizmą nėra lengva tiksliau apibrėžti, tačiau nekelia abejonių šie jo bruožai:

demagogija, „darbo liaudies“ ir jos „vadų“ kultas, nepakantumas laisvės idealams, socialinių negerovių aiškinimas „šamokslų teorijomis“ ir pan. Visus juos apibendrina taikli prancūziška „siaubingo supaprastinimo“ metafora.

Greitinant populizmą su liberalizmu, itin išryškėja pirmojo skurdas ir nesavrankiškumas, kuriuos demonstruoja ištisa jo „anti-“ definicijų serija: antilibertarizmas, antiintelektualizmas, antiglobalizmas, antisemitizmas ir t. t. Visų atmainų populistinis mąstymas išsaugo magiškos, antropomorfinės pasaulėpratos pobūdį. Siekiama ne ištirti politinius ar ekonominius reiškinius, bet išvelgti juose slypinčius kažkieno kėslus, tikslus, intrigas. Suprasti realią padėtį – tai atsakyti į klausimus, kas kaltas ir ką privalu nubausti. Populiarūs stereotipiniai atsakymai į juos leidžia tiek „gatvės žmogui“, tiek „inteligentui“ greitai rasti paprastus sudėtingų gyvenimo reiškinių paaiškinimus.

Iš lietuviškojo populizmo ypatumų pažymėtinas jo „agrarinis“ bruožas. Dramatiškas nepriklausomybę atgavusios Lietuvos susidūrimas su „laukinio kapitalizmo“ realijomis sužadino tautos atmintyje patriarchalinius kaimietiškos gyvensenos archetipus. Šie tik sustiprino tarybines „liaudies ūkio“ tvarkymo tradicijas. Jų veikiamą „valstybė tampa visų pirma ekonominiu mechanizmu, dideliu kolūkiu, o pagrindinis politikos tikslas – užtikrinti pašarų tiekimą ir nutiesti pravažiuojamus kelius“ (A d o m è n a s 2010, 182–183).

Kolūkietiški „habitusai“ pamažu nyksta, bet juos keičia nuolatinės žemdirbių pretenzijos dėl „neteisingų“ žemės ūkio produkcijos supirkimo kainų, kampanijos gelbėti Lietuvos kaimą. „Paprasto“ teisingumo klausimas, kieno sąskaita turi būti tiekiami „agrariniai pietūs“, atmetamas kaip antipatriotiškas.

Bet ir kiti dirbantieji (ir nedirbantieji) politinės ir pilietinės veiklos užduotis, rezultatus matuoja Sodros matais. Iš politikų, valstybės veikėjų laukiama ne tobulės bendrabūvio projektų, o dosnių pažadų ir žygių užjausti, paremti, palengvinti vienų ar kitų potencialių rinkėjų kategorijų dalį. Nenuostabu, kad europinių gerovės valstybių politinė darbotvarkė vis labiau primena socialinio aprūpinimo ministerijos planus. Visa tai atkelia vartus ateiti valdžion „Tvarkos ir teisingumo“ raugo avantiūristams ir demagogams. Rodos, A. Tocqueville’as kitados sakė, kad žmonės į valdžią renka ne išmintingiausius, bet panašius į save.

Libertarai, kaip jiems ir dera, nemano galį spręsti teisingumo kolizijas. Hayekas galynėjasi su galvosūkiu, kaip reikėtų taikyti vieną iš liberalizmo principų – migracijos laisvės principą – specifiniais atvejais. Pavyzdžiui, „ar jis suteikia nepažįstamajam teisę apsigyventi [dirbti, pirkti namą, žemę] bendruomenėje, kuri nenori jo įsileisti?“ (H a y e k 1999, 212). Žinoma, besikurianti bendruomenė galėtų visiems jos nariams sutarus sukurti tokias finansines administracines sąlygas, kad atvykėliams jos būtų nepalankios. Tačiau senųjų bendruomenių nariams sunku būtų ką nors patarti.

Kad ir kaip būtų, libertarams galima dėkoti už fundamentalią „socialinio teisingumo“ vizijos kritiką, ir nesvarbu, kad „forumas“ nekreipia į ją dėmesio.

Literatūra

- Aristotelis 1990 – Aristotelis, „Nikomacho etika“, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis.
- Adomėnas 2010 – Mantas Adomėnas „Apie išliekamąją antikomunizmo reikšmę“, *Libertas & pietas. Lietuviškasis konservatizmas. Antologija 1993–2010*. Sud. M. Adomėnas, Vilnius: Eugrimas, 179–185.
- Degutis 1998 – Algirdas Degutis, *Individualizmas ir visuomeninė tvarka*, Vilnius: Eugrimas.
- Degutis 2005 – Algirdas Degutis, „Problemos su alutruizmu“, *Logos*, 40, 242–250.
- Hayek 1999 – Fridrich August von Hayek, *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė*, t. 3: *Laisvosios visuomenės politinė tvarka*, Vilnius: Eugrimas.
- Lokas 1992 – Džonas Lokas, *Esė apie tikrąją pilietinės valdžios kilmę, apimtį ir tikslą (Antras traktatas apie valdžią)*, Vilnius: Mintis.
- Mises 1957 – Ludwig von Mises, *Theory and History*, Yale University Press.
- Narveson 1998 – Jan Narveson, „Lygybė prieš laisvę: nauda ir laisvė“, *Šiuolaikinė politinė filosofija: antologija*. Sud. J. Kis. Vilnius: Pradai, 225–260.
- Nozick 2003 – Robert Nozick, *Anarchija, valstybė ir utopija*, Vilnius: Eugrimas.
- Rubavičius 2010 – Vytautas Rubavičius, *Postmodernusis kapitalizmas*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Smith 2004 – Adam Smith, *Tautų turto prigimties ir priežasčių tyrimas: I–III knygos*, Vilnius: Margi raštai.
- Slater, Tonkiss 2004 – Don Slater, Fran Tonkiss, *Rinkos visuomenė: sociologinė studija*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Хайек 1992 – Фридрих Август фон Хайек, *Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма*, Москва: Изд-во «Новости» при участии изд-ва “Catallaxy”.

Vladimiras Trimailovas

Socialinis teisingumas: akistata su „turgaus“ libertarizmu

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: „turgus“, „forumas“, individualizmas, libertarizmas, laisvoji rinka, demokratija, socialinis teisingumas, populizmas.

Straipsnyje pateikiamas modernaus libertarizmo (F. Hayekas, R. Nozickas, J. Narvesonas) ir jo pirmtakų (J. Locke’as, A. Smithas) požiūris į socialinio teisingumo problemą. „Turgus“ simbolizuoja libertarizmą esant doktrina: a) savanaudiškos komercijos vaisingumo, b) organiškios privatinės nuosavybės ir laisvės vienybės, c) konceptualiojo individualizmo.

Minėtos prielaidos rengia išvadą, kad paprastas komutatyvinis (atitaisomasis) teisingumas reikalauja iš individų tik nedaryti žalos kitiems tėvynainiams ir svetimšaliams. Šios sąlygos paisymas leidžia žmonėms taikingai bendradarbiauti visur ir visada.

Socialinio teisingumo principas liepia skirstyti materialines gėrybes tarp visuomenės narių pagal jų moralinio pobūdžio nuopelną arba ekonominių teisių kriterijus. Libertarai įrodinėja, kad tai yra neįmanoma laisvoje visuomenėje, kadangi: 1) žmonės teikia skirtingą

reikšmę skirtingoms nuopelnų rūšims, 2) ryšys tarp atlygio vertės ir nuopelno esti atsitiktinis, 3) universali nuopelnų skalė, pvz., pagal darbą, gali būti taikoma tik žmogaus teisių naikinimo sąskaita.

Libertarai atskleidžia archajiškas bendruomenines socialinio teisingumo siekio šaknis. Jie parodo, kad teisingumo vaikymasis gerovės valstybėse, taip pat Lietuvoje, kloja pamatus „liaudies ideologijai“ – populizmui. Kaip populistinės politikos rezultatas klesti korupcija, biudžeto lėšų švaistymas, demagoginė retorika. Libertarai nemano turį universalių priemonių teisingumo problemoms spręsti.

Vladimiras Trimailovas

Social Justice: Confrontation with the “Market” Libertarianism

S u m m a r y

Keywords: *market, forum, individualism, libertarianism, free market, democracy, social justice, populism.*

The article analyses the attitudes of modern libertarianism (F. Hayek, R. Nozick, J. Narveson) and its predecessors (J. Locke, A. Smith) to the problem of social justice. The Market symbolizes basic premises of libertarianism: a) productivity of commerce self-interest, b) an organic identity between private property and freedom, c) conceptual individualism. Conclusion, based on those premises, is that simple, commutative (making correction) justice only demands to undo any damage to other members of human society. Following these conditions enables peaceful collaboration among people.

Meanwhile, the principle of social justice demands to divide material wealth among the society members according to the criteria of their moral merits or economic rights. The libertarians argue that it is impossible in the free society due to the following: 1) people attach different significance to different merits, 2) the connection between values of payments and merits is accidental, 3) the universal scale of merits, for instance, in accordance with work, could be applied at the expense of human rights.

The tribal origin of social justice is found by the libertarians. They claim that hunting for social justice in welfare states (also in Lithuania) has laid foundations for “workers’ ideology”– populism. As a result of populist politics, the states suffer from corruption, wasting of the budget resources and demagogic rhetoric. The libertarians do not claim having a universal key to solve all the problems of justice.

V l a d i m i r a s T R I M A I L O V A S
*Filosofijos ir antropologijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
Šiauliai
[filosofija@cr.su.lt]*